

Nízkokmenné lesy v roce 1845

Specializovaná mapa s odborným obsahem

Autoři: prof. Dr. Ing. Petr Maděra, Ing. Martin Machala, doc. Ing. Antonín Buček, CSc.,
*Ústav lesnické botaniky, dendrologie a geobiocenologie, Lesnická a dřevařská fakulta,
Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 3, 613 00 Brno*

Průvodní zpráva

I) Cíl výsledku

Cílem zpracování mapy je zobrazení výskytu lesů výmladkového původu na území České republiky v 1. polovině 19. století. Jedná se o nejstarší souhrnný historický podklad o plochách lesů výmladkového původu pro celé území ČR, který může sloužit pro nalézání, vymezení a hodnocení oblastí a lokalit starobyklých pařezin na území celé ČR.

Mapa vznikla v rámci řešení projektu Starobylé výmladkové lesy, jejich význam a udržitelnost v kulturní krajině (Ministerstvo kultury ČR, identifikační kód DF13P01OVV015) a je součástí souboru map, hodnotících přírodní, historické a současné předpoklady výskytu lokalit starobyklých pařezin na území ČR v územních rámcích správních obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP).

II) Popis výsledku

V mapě jsou správní obvody obcí s rozšířenou působností rozlišeny do 5 kategorií podle plochy nízkokmenných lesů v roce 1845. V příložené databázi lze také nalézt přesnou plochu nízkokmenných lesů v katastrálních územích obcí.

Podkladem pro zpracování mapy byly výkazy o využití ploch v jednotlivých katastrálních územích v roce 1845 a v roce 1948, které jsou k dispozici v databázi archivních map v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru ÚAZK (ČÚZK) jako doplněk k císařským povinným otiskům. Data ve výkazech, označených 1845, vycházejí z výsledků mapování stabilního katastru (cca 1826-1843). Tato data se zachovala v archivu Ministerstva financí v Praze, odkud byla později převzata Ústředním archivem zeměměřičství a katastru (ÚAZK). Úředníci Ministerstva financí vytvořili někdy po roce 1948 listy pro jednotlivé katastry, v nichž původní data za rok 1845 přepočítali z rakousko-uherského měrného systému jiter a sáhů do metrického systému (BIČÍK a kol. 2010).

Ve výkazech k roku 1845 jsou lesy členěny na vysokokmenné (listnaté, jehličnaté, smíšené) a nízkokmenné, dále jsou v oddílu lesy uvedeny palouky, křoviny, anglické parky, lesní a olšová požářiště. Vznikl tak zcela unikátní zdroj informací o stavu lesních porostů, protože v pozdějších výkazech o využití ploch v katastrálních územích už toto rozlišení lesů chybí. V mapách stabilního katastru, které jsou cenným zdrojem informací o využití krajiny v 1. polovině 19. století, jsou lesy rozlišeny na listnaté, jehličnaté a smíšené a také podle věku lesních porostů. Zdrojem údajů o ploše „nízkokmenných“ lesů ve výkazech o využití ploch k roku 1845 byl tedy zřejmě písemný operát stabilního katastru, sestávající z řady protokolů, tvořících přílohu k mapám stabilního katastru. Byl mezi nimi i oceňovací elaborát lesa (TRPÁKOVÁ 2013).

V názvu a legendě mapy byl ponechán originální termín „nízkokmenné lesy“, užitý ve výkazech k roku 1845. Zcela jistě se jedná o lesy výmladkového původu, ovšem bez rozlišení na lesy nízké a střední. To, že „nízkokmenné lesy“ byly skutečně lesy výmladkového původu, potvrzuje příklad výkazu využití ploch k roku 1845 v katastrálním území obce Starý

Poddvorov (ORP Hodonín), kde je uvedena plocha nízkokmenných lesů 155,9482 ha. V katastrálním území Starý Poddvorov byl a je jediný lesní celek, nazvaný Zlodějský háj. Z historických pramenů vyplývá, že v 18. a 19. století byly ve Zlodějském háji nízké lesy s krátkou dobou obmýtí (v roce 1787 40 let). V roce 1906 bylo určeno převádět pařeziny na les vysokokmenný, což se v průběhu 20. století podařilo, takže porost výmladkového původu v současné době ve Zlodějském háji nenalezneme (BUČEK 2010).

Databáze nízkokmenných lesů v katastrálních územích k roku 1845 je cenná tím, že zachycuje stav lesních porostů výmladkového původu v 1. polovině 19. století, tedy dlouho předtím, než začal na území ČR postupný převod nízkých a středních lesů na lesy vysokokmenné. Celková zjištěná plocha nízkokmenných lesů k roku 1845 činí 1457, 2663 km². Tento údaj je téměř shodný s nejstarším dostupným údajem evidence tvarů lesa v Reambulovaném katastru z roku 1900 (KADAVÝ et al. 2011). Plocha lesů výmladkového původu podle tohoto zdroje činila 1550 km², z toho les nízký zaujímal 950 km² a les střední 600 km². V průběhu 20. století se plocha lesů, evidovaných jako nízké a střední snižovala.

Pro tvorbu předložené mapy byla použita databáze s hodnotami plochy nízkého lesa v rámci jednotlivých ORP v roce 1845 (viz 2_Databáze_Nízký_les_1845.xlsx). V prostředí Geoinformačních Systémů (GIS) byla tato databáze propojena s polygonovou geografickou informační vrstvou Obce s rozšířenou působností (zdroj: ARC ČR 500). Jako jednoznačný identifikátor pro propojení atributové tabulky této vrstvy s danou databází bylo použito Číslo ORP, které je pro každé ORP unikátní a je shodné v obou datových zdrojích. Polygonová vrstva tímto získala veškeré atributy připojené databáze.

Následně byla tato polygonová vrstva vizualizována na základě hodnot rozlohy nízkého lesa. Škála hodnot rozlohy nízkého lesa byla odstupňována do pěti kategorií, z nichž každé byla přidělena barva odpovídající gradientu zvolené barevné stupnice. Každý polygon reprezentující unikátní ORP tak na základě hodnoty rozlohy nízkého lesa získal barvu odpovídající kategorii, do jejíhož rozmezí hodnot dané ORP spadalo.

Mapa Nízkokmenné lesy v roce 1845 vznikla kartografickou syntézou databáze výskytu nízkokmenných lesů v jednotlivých katastrálních územích v rámci správních obvodů ORP. Největší plochu nízkokmenných lesů v roce 1845 měly ORP na střední a východní Moravě: Uherské Hradiště 76,8696 km², Vyškov 73, 5851 km², Zlín 65, 4344 km², Uherský Brod 65,4502 km², Kyjov 64,97 km², Kroměříž 55, 1641 km² a Olomouc 40, 7763 km².

Příklad vztahu mezi nízkokmennými lesy v roce 1845 a současným výskytem lesů výmladkového původu poskytují katastrální území, tvořící územní obvod dnešního ORP Kuřim. V roce 1845 zde nízkokmenné lesy zaujímal plochu 1200 ha. Rozhodující část výmladkových lesů byla v katastrálních územích tří obcí: Moravské Knínice (514 ha), Jinačovice (323 ha) a Lelekovice (180 ha). Celková plocha současných lokalit s lesy výmladkového původu, zjištěných terénním průzkumem činí v ORP Kuřim 552,8 ha (BUČEK, ČERNUŠÁKOVÁ 2015). V lesnické evidenci je do lesa nízkého a středního v současné době v ORP Kuřim zařazeno pouze 97, 18 ha.

III) Návrh využití výsledku

Mapa bude využita při souhrnném hodnocení předpokladů výskytu lokalit starobyklých výmladkových lesů v územních rámcích správních obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP). ORP jako jednotka syntézy dat byla vybrána z důvodu vhodnosti pro následnou inventarizaci území, jakož i následnou péči a ochranu.

IV) Seznam použité související literatury

BIČÍK, I. a kol. (2010): Vývoj využití ploch v Česku. Česká geografická společnost Praha. 250 s.

BUČEK, A. (2010): Příroda a krajina Starého Poddvorova (Putování krajinou. Geografická poloha. Půdy. Vegetace). In: Štěpánek, V., Jan, L., (eds.): Starý Poddvorov. Dějiny obce.

Obec Starý Poddvorov. s. 9–13, 30–44

KADAVÝ, J., KNEIFL, M., SERVUS, M., KNOTT, R., HURT, V., FLORA, M. (2011): Nízký a střední les jako plnohodnotná alternativa hospodaření malých a středních vlastníků lesa. Obecná východiska. Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy. 294 s.

TRPÁKOVÁ, I. (2013): Krajina ve světle starých pramenů. Lesnická práce, s.r.o. 248 s.

V) Seznam publikací, které předcházely výsledku a byly publikovány

BUČEK, A., ČERNUŠÁKOVÁ, L. (2015): Hodnocení významu lokalit starobyklých pařezin na Kuřimsku. In: Černušáková, L. (ed.): Venkovská krajina 2015. Sborník z 13. ročníku konference. CZ-IALE a Lesnická práce, Hostětín. s. 15–22

VI) Specifikace zjištěných informací v databázi na elektronickém nosiči dat

Databáze obsahuje přehled ORP se zjištěnými plochami nízkokmenných lesů. Chybí údaje za ORP Kravaře, neboť výkazy o využití ploch v roce 1845 se nezachovaly, v ORP Hlučín byly nalezeny údaje pouze za 3 katastry, 14 výkazů se nezachovalo.